

● kapel ol.v.-ten-doorn eeklo

erfgoedprokkels ●

● kapel o.l.v.-ten-doorn eeklo

De geschiedenis van Onze-Lieve-Vrouw-ten-Doorn beslaat bijna zes eeuwen. Drie hoofdrolspelers gaven dit lange verhaal vorm: de Grauwzusters, de Paters Recollecten en de Zusters van Liefde lieten met de kapel een religieus erfgoed na dat tot vandaag een trekpleister blijft. Door de uitstekende akoestiek treden koren en muziekgroepen er graag op. Ieder jaar is ook het Festival van Vlaanderen er te gast.

De legende

Rond de stichting van Onze-Lieve-Vrouw-ten-Doorn is een legendarisch verhaal gesponnen, dat begint in het midden van de 15de eeuw. Toen op een avond enkele vrouwen door de Zuidmoerstraat wandelden, zagen ze in een meidoornstruik een hemels licht en hoorden ze prachtige muziek. In het groen vonden ze een Mariabeeldje, dat ze naar de parochiekerk brachten. Tot driemaal toe verdween het daar, en telkens dook het weer in de doornstruik op. Voor de parochiepriester en de Eeklonaren was dat een teken dat Maria op die plek vereerd wilde worden en men er een kapel moest bouwen.

Erg origineel is deze legende van Onze-Lieve-Vrouw-ten-Doorn niet: heel wat details uit dit typisch 15de-eeuwse verhaal duiken op in de ontstaanslegenden rond bedevaartsplaatsen en andere religieuze sites in Vlaanderen en Noord-Frankrijk. Belangrijker is dus te weten wat de historische bronnen ons over Onze-Lieve-Vrouw-ten-Doorn vertellen.

De Grauwzusters

Vermoedelijk bouwde men inderdaad in de eerste helft van de 15de eeuw in de Zuidmoerstraat een kapel. Vast staat dat in 1450 de Eeklose burgemeester en schepenen aan enkele religieuzen een stuk grond gaven waarop een kapel stond, *Onser vrouwen cappelle ten Doorne* genaamd. Deze religieuzen waren Grauwzusters, die in onafhankelijke stichtingen leefden volgens de derde regel van Sint-Franciscus. De jonge gemeenschap had helaas vrijwel onmiddellijk met oorlogsgeweld te kampen. Waarschijnlijk raakten de zusters daardoor verspreid en was hun klooster korte tijd onbewoond.

In 1454 kwamen enkele Grauwzusters uit het Sint-Katharinaklooster uit Sint-Omaars (Noord-Frankrijk) naar Eeklo om van Onze-Lieve-Vrouw-ten-Doorn een nieuwe stichting te maken. Zoals hun kloosterregel eiste, voorzagen de zusters in hun onderhoud door handenarbeid. Zorg voor de armen en onderwijs aan Eeklose meisjes vormden hun sociaal dienstbetoon aan de stad.

Door het legendarische Mariabeeldje werd de kapel al snel een geliefd bedevaartsoord, maar de godsdienstoorlogen maakten daar in 1578 een bruto einde aan. Door de hervormingsgezinde kern in Eeklo werd de stad een doelwit van Alva's troepen. Het klooster, na de kerk hét symbool van het Roomse geloof, kreeg het vanzelfsprekend opnieuw te verduren. De gebouwen werden dermate beschadigd, dat de zusters op de vlucht werden gedreven. Uiteraard namen ze daarbij het beeldje mee, en na wat omzwervingen kwamen ze in Gent terecht. Intussen verviel in Eeklo hun erg beschadigd klooster tot een ruïne.

De Paters Recollecten

In 1664 kochten Paters Recollecten de bouwval van de Grauwzusters. Zij kozen ervoor om op die plek nieuwe gebouwen op te trekken: een kloosterpand en de huidige kapel van Onze-Lieve-Vrouw-ten-Doorn. Twee jaar later was al een groot deel van de kapel klaar, toen de zoveelste inval van Franse troepen stokken in de wielen kwam steken. Tijdens politiek rustiger periodes bouwden de paters echter gestaag verder. Uiteindelijk werd de kapel in 1706 gewijd, 42 jaar na de eerste steenlegging. De communiteit kon niet alleen rekenen op de genegenheid van heel wat Eeklonaren, maar ook op sponsoring door enkele goeie families. Zestien weldoeners werden mettertijd voor het hoofdaltaar of de communiebank begraven, twee andere kregen een rustplaats op het kleine kerkhofje tussen de kapel en de Zuidmoerstraat.

Als voorvechters van de Mariadevotie beleefden de paters een hoogtepunt toen het legendarische beeldje van Onze-Lieve-Vrouw-ten-Doorn in 1785 naar Eeklo werd teruggebracht. De Mariaverering bloeide weer op, maar niet voor lang: weer kwamen de Fransen Eeklo bezetten en dit keer maakten ze komaf

met alles wat religieus was. Net op tijd konden de paters het beeldje van Onze-Lieve-Vrouw-ten-Doorn in veiligheid brengen bij de familie Weyn in de Boelare. In februari 1797 werden ze met geweld uit hun klooster gedreven. De kapel werd daarna voor allerlei doeleinden gebruikt: militair hospitaal, opslagplaats en rijkswachtkazerne.

De Zusters van Liefde

Nadat Kanunnik Triest in 1803 de congregatie van de Zusters van Liefde J.M. had gesticht, richtte hij in vrij snel tempo nieuwe communiteiten op. In 1820 kocht hij de site van Onze-Lieve-Vrouw-ten-Doorn en investeerde flink in de restauratie. Toch kreeg hij niet onmiddellijk de toelating er een klooster te stichten. In 1832 werd ons stadsbestuur verplicht preventief voor opvang van cholera-patiënten te zorgen. Omdat het klooster in de Zuidmoerstraat de enige geschikte locatie leek, zochten ze hulp bij de kanunnik. Die stuurde op 10 mei 1832 de eerste twee zusters naar Eeklo.

Zo zag de kapel eruit in de periode van de Recollecten © Stadsarchief Eeklo

Zusters van Liefde tijdens het officiegebed © Erfgoedhuis van de Zusters van Liefde Gent

Toen de stad gespaard bleef van de gevaarlijke ziekte, veranderde hun opdracht van verpleging in onderwijs.

Het spreekt vanzelf dat de kapel voor de snel aangroeiende communiteit hét centrum van de religieuze beleving werd. De restauratie door Kanunnik Triest was erg grondig gebeurd, maar toch moet het interieur vrij sober gebleven zijn. Naargelang de financiën het toelieten, verfraaiden de zusters het interieur, dat hier en daar opvallend en zelfs uitermate luxueus werd. Zij waren ook de initiatiefneemsters van groots opgezette feesten, waardoor Onze-Lieve-Vrouwen-Doorn als bedevaartsoord tot ver buiten de regio bekend werd.

Het vertrek van de laatste zusters in 2022 betekende het einde van een bijna twee eeuwen durend tijdperk, maar de school – nu geleid door leken – én een groep vrijwilligers houden de kapel en haar rijke verleden in stand.

Het legendarische beeldje en de Mariadevotie

Al bijna twee eeuwen heeft Onze-Lieve-Vrouw-ten-Doorn haar vaste stek op het linker zijaltaar. Hoewel ze slechts 26 cm hoog is, lijkt ze veel groter door de sokkel waarop ze staat en de weelderige kledij. Waarschijnlijk trok men haar voor het eerst in de 18de eeuw een kleedje en manteltje aan, waardoor ze haar huidige, driehoekige uitzicht kreeg. Het houten beeldje is bedekt met een donkere verf- of vernislaag, waarop nog enkele sporen van polychromie zichtbaar zijn. Zoals in vele 15de-eeuwse Mariavoorstellingen buigt Onze-Lieve-Vrouw-ten-Doorn licht in haar heup door. Een naad in haar rechterarm wijst erop dat men haar ooit een nieuwe onderarm gaf, wel met een veel te grote hand. Verwering door de ouderdom en insecten maakten het beeldje zo fragiel, dat de zusters in het begin van de 20ste eeuw een zilveren foedraal in de vorm van een onderjurkje lieten smeden. Het vormt nog steeds een noodzakelijke steun en bescherming.

De meeste tradities, o.a. de octaaf in mei, de processies in de stad en huldevieringen in de tuin, zijn langzaam verdwenen. Maar voor hoogtijdagen krijgt de Madonna nog steeds een andere outfit. Door schenkingen van oud-leerlingen, Eeklonaren en de stad beschikt ze immers over een rijke collectie kleedjes en manteltjes. Dit kostbaar religieus textiel van brokaat, gouddraad en parels wordt met veel zorg bewaard.

Dat vooral de Zusters van Liefde heel veel hebben bijgedragen aan de Mariadevotie, bewijzen de ex voto's en de talrijke tegels met dankzeggingen. De oudste werd in 1897 vooraan links aangebracht, dicht bij het beeldje. Achteraan in de kapel zijn de marmeren plaatjes uit de oorlogsjaren gemetseld. Het grote aantal getuigt van het vertrouwen dat Eeklonaren en bedevaarders in benarde tijden aan Onze-Lieve-Vrouw-ten-Doorn schonken.

Danktegels © Stadsarchief Eeklo

In de lange Mariaverering steken enkele grote feesten er torenhoog boven uit. In 1903 gaf paus Leo XIII de toestemming om Onze-Lieve-Vrouw-ten-Doorn te kronen. De kerkelijke overheid sprak daarmee niet zozeer haar waardering uit voor het beeldje, dan wel voor de Mariadevotie in Ten Doorn. Het feest bracht een enorme massa op de been. De Dienst Spoorwegen legde zelfs een aantal extra treinen naar Eeklo in. Het miraculeuze beeldje werd op een praalwagen onder een imposant baldakijn naar de Markt gebracht. Conform de liturgische eisen plaatste Mgr. Stillemans, bisschop van Gent, eerst het kroontje op het Jezuskind en dan pas op Maria. Zowel de kroontjes als de juwelen (kruisjes, scepters, kettingen) waren schenkingen van sympathisanten.

Kroning 1903 © Erfgoedhuis Zuster van Liefde

In 1948 overstegen de feesten rond 500 jaar Onze-Lieve-Vrouw-ten-Doorn de kloostermuren en groeiden ze uit tot grootse stadsfestiviteiten. Door de oorlogsellende hadden Eeklo en het Meetjesland Onze-Lieve-Vrouw-ten-Doorn speciale bescherming toegeschreven. Dat lag nog allemaal fris in het geheugen: geen wonder dus dat zes comités en honderden Eeklonaren (jong en oud) enthousiast hun schouders zetten onder dit megagebeuren. Het werd een veelluik met een historische optocht, een Mariaspel, de uitvoering van de cantate *Meidoornbloei*, een tentoonstelling en processies. Omdat de comités de feesten tevens zagen als een algemene hulde aan de Maagd Maria, werden ook de aloude Mariabeeldjes uit Ertvelde, Kaprijke, Lembeke, Kleit, Adegem en Merendree megedragen in de stoeten. Met zijn ca. 30 000 toeschouwers vond deze speciale verjaardag veel weerklank in de pers en bracht zelfs het NIR (nu VRT) verslag uit.

Exterieur

De eenbeukige kapel bestaat uit acht traveeën en een semi-octogonaal koor. Vier traveeën het dichtst bij het koor springen wat in. Het hoogkoor wordt geaccentueerd door wit- en roodgeblokte steunberen, met daartussen steekboogvensters in een omlijsting van witte zandsteen. Boven de ingang staat de achthoekige klokkentoren met hoge naaldspits en windhaan. Rond de eeuwwisseling kreeg de inmiddels beschermde kapel een grondige restauratiebeurt. Omdat men haar authentiek uitzicht zoveel mogelijk wilde herstellen, werden aan de noordzijde enkele kleine aanbouwen afgebroken. Toen men op de buitenmuren (baksteen) resten van kaleiwerk in ossenbloedrood en witte voegen ontdekte, vond men deze eeuwenoude schildermethode ideaal om de sporen van de afbraak te verbergen en de kapel een extra bescherming te geven.

Aan de constructie van het gebouw zijn in meer dan drie eeuwen weinig grote wijzigingen aangebracht. De meest ingrijpende was de vervanging van de

ingang achteraan in de kapel door de huidige aan de noordzijde. De oorspronkelijke werd immers een binnendeur bij de bouw van de 'belpoort', de entree van het pensionaat.

De rondboogdeur van de nieuwe ingang wordt bekroond met een neobarokke topgevel in blauwe hardsteen. De Mariasymbolen (lelie en roos) in het smeedijzeren kunstwerk benadrukken dat de kapel aan Onze-Lieve-Vrouw is gewijd.

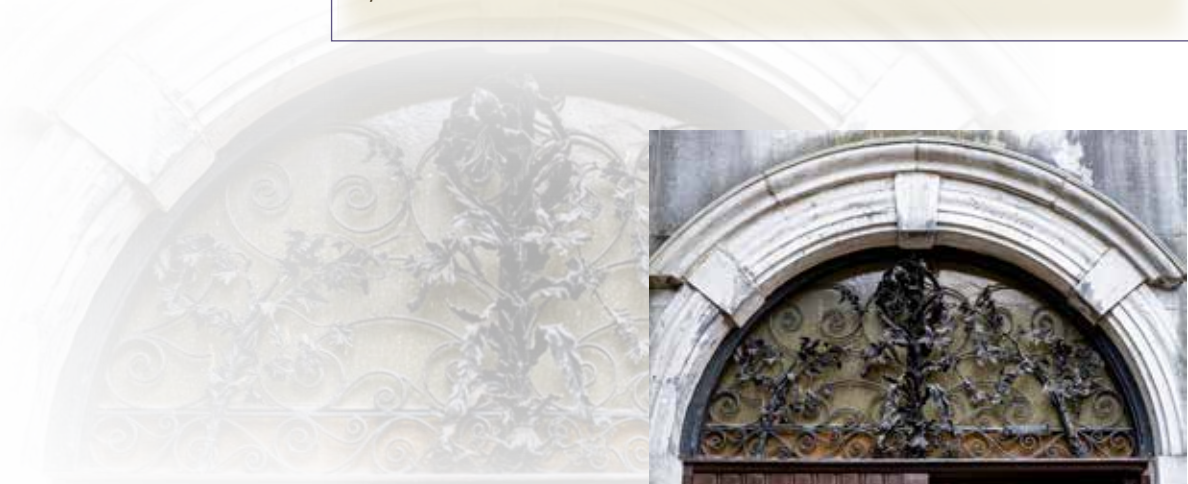
Verborgen

In 1682 konden de Paters Recollecten eindelijk de westgevel van de kapel afwerken. In de eerste drie stenen door de Gardiaan (kloosteroverste) gelegd, was telkens een naam gegrift, nl. Jezus, Maria en Franciscus. Op de gevel werd ook het wapenschild van de Eeklose heer, de la Faille, aangebracht. Door de bouw van de belpoort verdwenen deze speciale stenen echter onder het pleisterwerk.

500 jaar Onze-Lieve-Vrouw-ten-Doom 1948 © Erfgoedhuis Zuster van Liefde

Afwerking gevels © Stadsarchief Eeklo

Smeedijzerwerk in bovenlicht portaal © Clement Coclez

Overzichtsfoto © Stadsarchief Eeklo

Zijaltaar Maria © Stadsarchief Eeklo

● kapel o.l.v. ten-doorn eeklo

Interieur

De huidige aankleding van de kapel is bijna volledig het werk van Kanunnik Triest en de Zusters van Liefde. Toen Triest het hele domein kocht, voorzag hij een aanzienlijk bedrag voor de grondige renovatie. De zusters droomden echter van meer: de kapel moest schitteren. Ze bekleedden onder andere in 1843 de muren met een marmeren lambrisering, plaatsten de beelden van de apostelen, bestelden de kruisweg en kochten een nieuw tabernakel. In 1866 kwam de algemeen overste in Gent over de brug met een mooi budget, goed voor vijf maanden verfraaiingswerken. Ook in de 20ste eeuw gaven de zusters de kapel geregeld een facelift. Allerlei feesten waren aanleiding om bepaalde details nog meer glans te geven. Door in het hoogkoor de gemetselde nissen te vervangen door glasramen (H. Jozef en H. Antonius, Brugs atelier Dobbelaere, 1900) kreeg het interieur veel meer licht. Als gevolg van die constante aanpassingen en renovaties is de kapel niet eenvormig qua stijl.

Zijaltaar met het miraculeuze beeldje (1903) (1)

Het beeldje staat in een lichtkrans met rozen, het Mariasymbool van de liefde. In het glasraam (links) verwijst de lelie naar de zuiverheid van Maria, de doortak en de spreuk 'Lilium inter spinas' (lelie tussen de doornen) alluderen op de legende van Onze-Lieve-Vrouw-ten-Doorn.

Hoofdaltaar (2)

Links van Onze-Lieve-Vrouw staat de H. Bernardus, rechts de H. Vincentius a Paulo. Ideeën van beide heiligen waren de inspiratiebron van Kanunnik Triest bij de stichting van de congregatie van de Zusters van Liefde (1803). In de nis staat op een draaibaar plateau een kruis. Het H. Hart op de achterkant is enkel in de maand juni zichtbaar, als de plaat gedraaid wordt. Deze elementen samen verwijzen naar de kloosterregel en de volledige naam van de congregatie nl. Zusters van Liefde van Jezus en Maria.

Het laatste avondmaal © Stadsarchief Eeklo

Voor het marmeren hoofdaltaar (1907) in neorenaissancestijl kozen de zusters twee thema's die Ten Doorn als onderwijsinstelling belichten, nl. Jezus de kindervriend (links) en Pinksteren, de verlichting door de H. Geest (rechts). Onderaan: Het laatste avondmaal. De symbolen van Christus en de eucharistie op de ruitvormige muurschilderingen komen ook in de glasramen en de communiebank voor. Deze werd in 1881 door de bekende Eeklose beeldhouwer Karel Smits gemaakt.

Zijaltaar met de H. Jozef (1903) (3)

Tussen het altaar en de preekstoel lieten de zusters in 1932 twee grisailles (getekend door het Brugse atelier Grossé) schilderen. Zij kozen bewust voor het huwelijk van Jozef en Maria en de Heilige Familie, twee thema's die de leerlingen moesten aanzetten tot meditatie over hun toekomst.

Preekstoel (4) en biechtstoel (5)

De preekstoel en biechtstoel in het schip zijn in dezelfde stijl. In het houtsnijwerk is steeds het eikenblad terug te vinden, een symbool dat naar Eeklo verwijst.

De schilderijen (6)

De monumentale schilderijen zijn het werk van Ernest Wante (1872–1960), directeur van de Antwerpse academie en bekend schilder van religieuze taferelen. Ze stellen De zeven weeën van Maria voor met onderaan in grisaille scènes uit de geschiedenis van de Mariadevotie in Onze-Lieve-Vrouw-ten-Doorn.

Zijaltaar H. Jozef © Stadsarchief Eeklo

De kruisdraging Wante © Stadsarchief Eeklo

Oud-leerlingen schonken de eerste vier (tussen dokaal en Jozefaltaar) in 1903. Onderwerpen: de opdracht in de tempel, de vlucht naar Egypte, de zoektocht naar Jezus in de tempel en de kruisdraging. Ernest Wante toonde zijn bewondering voor de Pre-Rafaëlieten door bepaalde stijkenmerken over te nemen. Zo plaatste hij het tafereel steeds op de voorgrond en schilderde hij de kledij en het haar (bijv. figuur links in de kruisdraging) in die typische stijl van die Engelse kunstbeweging. In 1924 werd de reeks vervolledigd met de kruisiging, de kruisafneming en de graflegging

(in het koor, rechts van het hoofdaltaar). Ze wijken van de eerste doeken af door hun diagonale opbouw, fellere kleuren en weergave van emoties. Een bewijs dat de schilderkunst intussen een evolutie had doorgemaakt.

Het dokaal (7)

De rijke notabelfamilie Veltganck liet in 1717 het dokaal bouwen. Hun familieschild prijkt op het plafond van het tongewelf. Als versiering vooraan kozen ze het Lam Gods en een spreuk uit de Apocalyps *LaUDentUr septeM slgnaCULa agni* (Prijs de zeven tekenen van het Lam). De hoofdletters in dit chronogram zijn eigenlijk Romeinse cijfers, die samengeteld het bouwjaar (1717) opleveren. In de smeedijzeren balustrade (van de 20ste-eeuwse Eeklose kunstsmid Pieter Van Deputte) zijn ook de typische Mariasymbolen, de lelie en de roos, terug te vinden.

Eeklose ambachtslieden en kunstenaars

Zoals Kanunnik Triest hadden ook de zusters bij hun verfraaiingswerken oog voor wat in Eeklo op artistiek gebied leefde. Als oprichter van de Kunstgilde, een beweging die het oude, verfijnde vakmanschap benadrukte, speelde beeldhouwer-schilder Karel Smitz in het laatste kwart van de 19de eeuw een prominente rol in het plaatselijk kunstleven. Met zijn uitgebreide technische kennis en artistiek talent zagen de zusters in Smitz de geknipte persoon om hun ideeën over een nieuwe communiebank vorm te geven (1881). Vermoedelijk is ook de preekstoel van zijn hand.

Ook meestersmid Pieter Van Deputte mocht in de kapel tonen wat hij in zijn mars had. Voor de versiering boven het portaal (1923) koos hij de lelie en de roos. Hij gebruikte daarvoor het koperwerk van een geheime stokerij dat in een vergeethoek stond te verkommeren. Een jaar later mocht hij de houten balustrade van het dokaal vervangen. Naar een ontwerp van Alfons Oosterlinck (een betere tekenaar) vervlocht hij ook hier de lelie en de roos in verfijnde guirlandes.

● kapel o.l.v.-ten-doorn eeklo

Grisailles Alfons Oosterlinck © Stadsarchief Eeklo

Detail balustrade © Clement Coclez

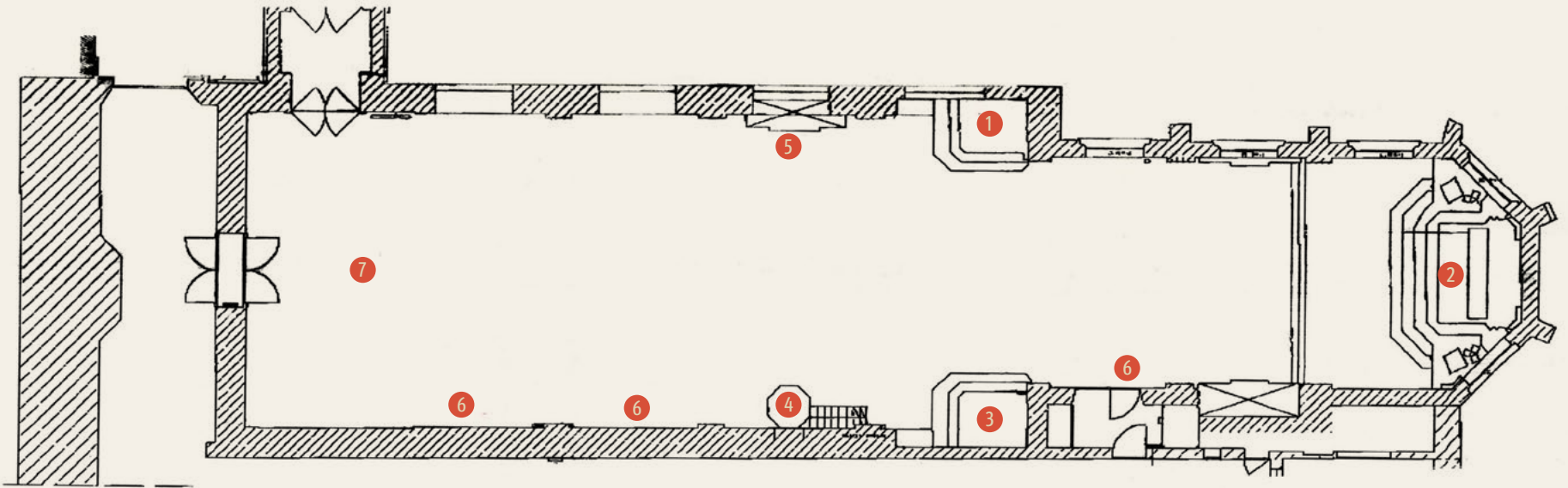
Alfons Oosterlinck was niet alleen huisschilder maar vooral een gewaardeerd kopiist van 17de-eeuwse meesters. Met de twee grisailles rechts van de preekstoel (de twee stenen tafelen van de tien geboden en het kruis) bracht hij in 1956 meer symmetrie in de zuidelijke muur.

Verborggen

Toen men bij de restauratie in 2004 de doeken van Ernest Wante van de muur haalde, kwamen drie grisailles vrij. “*Jezus en de Samaritaanse vrouw in een bijbels landschap*” (eerste nis) was volledig afgewerkt en gesigneerd “*Karel Smitz 1880*”. “*Maria op een maansikkel*” (derde nis) wilde de schilder waarschijnlijk nog verder afwerken, want een decor ontbreekt. In de vierde nis is enkel de vage aanzet van een ontwerp te zien. Ter bescherming werden de grisailles met Japans rijstpapier afgedekt. Ze zitten nog steeds onder de schilderijen.

Grisailles Karel Smitz © Stadsarchief Eeklo

Colofon

Uitgegeven door de deputatie van de Provincie
Oost-Vlaanderen

Beleidsverantwoordelijke: An Vervliet, gedeputeerde
Directie Erfgoed & Erfgoedsites · dienst Erfgoed
Anneke Lippens, directeur
Jo Rombouts, diensthoofd
Nele De Cocker en Martine Pieteraerens, coördinatie

Auteur: Rita Van Hoecke
Fotografie: Erfgoedhuis van de Zusters van Liefde Gent,
Stadsarchief Eeklo, Clement Coclez
Grafische vormgeving: Ann Huyghe, directie Erfgoed &
Erfgoedsites
Druk: Drukkerij De Riemaecker Printing, Nukerke

D/2023/1933/8

Deze uitgave kwam tot stand in samenwerking met de
Koninklijke Vereniging voor Volkskunde (KVVV-Eeklo) en
het College ten Doorn, naar aanleiding
van de viering 575 jaar Mariabeeldje
Onze-Lieve-Vrouw-ten-Doorn.

Praktisch

*De kapel van Onze-Lieve-Vrouw-ten-Doorn,
Zuidmoerstraat 125 · 9900 Eeklo
is open op schooldagen op maandag, dinsdag en vrijdag
van 13.30 tot 16.30 uur; op donderdag van 9 tot 16.30 uur*

Erfgoedspokkels: Oost-Vlaams erfgoed in de kijker
www.oost-vlaanderen.be/erfgoedspokkels